

Одеська наука у постатях: до виходу 50-го випуску серії «Вчені Одеси»

Анна Іванченко
головний бібліограф
науково-бібліографічного відділу
Одеської національної наукової бібліотеки

Висвітлено історію науки в Одесі на прикладі серії «Вчені Одеси»; розглянуто окремі її випуски; подано цікаві факти про вчених, розміщені в біобібліографічних покажчиках.

Ключові слова: історія науки в Одесі, серія «Вчені Одеси», біобібліографічні покажчики.

З Одесою пов'язані життя та діяльність багатьох видатних учених: одні з них жили в цьому місті порівняно недовго, другі тривалий час працювали в Одеському (Новоросійському) університеті, як, приміром, фізик М. Умов, біолог І. Мечников, біолог та ембріолог О. Ковалевський, фізіолог І. Сеченов, хірург та анатом М. Пирогов та ін. Чимало науковців поєднали свою долю з Одесою назавжди, зокрема зоолог О. Браунер, ботанік В. Липський, генетик А. Сапегін, метеоролог О. Клоссовський, астроном В. Цесевич, математик М. Крейн, географ Г. Швебс, фізіолог Р. Файтельберг, мікробіолог Я. Бардах, які зробили вагомий внесок у вітчизняну та світову науку.

Для ознайомлення читацького загалу з портретами цих визначних особистостей фахівці Одеської державної наукової бібліотеки ім. О. М. Горького (нині – Одеська національна наукова бібліотека, ОННБ) 1957 р. започаткували серію «Вчені Одеси», яка наразі налічує 50 випусків. З-поміж науковців, діяльність яких відображено в покажчиках, – 8 докторів біологічних наук, 8 докторів географічних наук, 8 докторів медичних наук, 6 докторів фізико-математичних наук, 4 доктори технічних наук. Слід зазначити, що серед них 12 заслужених діячів науки і техніки УРСР та України (хімік С. Андронаті, економіст Б. Буркинський, фізик М. Коваленко

та ін.), 5 лауреатів Державних премій у галузі науки і техніки (біолог Ю. Зайцев, географ О. Бронфман, хімік С. Андронаті, географ Г. Швебс, економіст Б. Буркинський), 4 академіки Академії наук вищої школи України (фізики В. Білоус та М. Коваленко, астрономи В. Каретніков та І. Андронов), 5 членів-кореспондентів АН СРСР й УРСР (ботанік В. Липський, мікробіолог В. Тульчинська, астроном В. Цесевич, математик М. Крейн, хімік В. Назаренко), номінант на Нобелівську премію 2001 року – доктор географічних наук Г. Швебс.

Серію «Вчені Одеси» започаткував бібліограф Всеволод Миколайович Конський, який упродовж 1949-1985 рр. працював у науково-бібліографічному відділі Одеської державної наукової бібліотеки ім. М. Горького. Науковець приділяв багато уваги популяризації природничих знань [3, с. 56]. Тривалий час його улюбленим бібліографічним жанром були бесіда й розповідь про книги науково-природничої тематики; згодом він перейшов до підготовки покажчиків літератури цього напрямку.

В. Конський заснував і серію рекомендаційних посібників «Проблеми. Гіпотези. Відкриття» (1975); брав участь у створенні ґрунтового покажчика літератури про виноградарство України й Молдови. Багато сил і часу віддав роботі над бібліографією літератури про перебування в Одесі О. Пушкіна та А. Міцкевича. В. Конський очолював науково-бібліографічний відділ упродовж семи років і орієнтував його роботу на поглиблення зв'язків із науковими й освітніми закладами Одеси та Півдня України, забезпечення їхніх потреб у ґрунтовних бібліографічних виданнях широкого спектра й профілю, залучив до роботи над ними провідних учених, дбав про високий фаховий рівень працівників відділу [4, с. 130]. Бібліографи ОННБ прагнули не лише ознайомити читачів із життям і науковим доробком науковців, а й допомогти дослідникам, що продовжували їхню справу, історикам науки і краєзнавцям.

Перший випуск серії «Вчені Одеси» присвячено видатному зоологу О. Браунеру, сторіччя від дня народження якого минуло 25 січня 1957 р.

Видання й досі залишається актуальним, про що свідчать згадки у статтях, присвячених вченому [1].

Показчики серії містять відомості про комплекс наукових праць персоналій, біографічні відомості та літературу про них. Загалом, серія є цінним джерелом інформації для науковців та фахівців у відповідних галузях науки [2, с. 53].

До підготовки посібників залучають висококваліфікованих фахівців, наприклад, науковим редактором показчика, присвяченого О. Браунеру, був І. Пузанов, видатний зоолог і зоогеограф, заслужений діяч науки УРСР, який майже чверть століття очолював кафедру зоології хребетних Одеського державного університету ім. І. І. Мечникова. Власне І. І. Пузанову присвячено 3-й та 14-й випуски серії «Вчені Одеси», котрі уклав головний бібліограф науково-бібліографічного відділу, кандидат біологічних наук А. Драголі. Він підготував ще кілька показчиків цієї серії, присвячених офтальмологу В. Філатову, ґрунтознавцю, агроному та ботаніку О. Набоких, географу, ботаніку та ґрунтознавцю Г. Танфільєву, ботаніку та генетику А. Сапегіну, зоологу Д. Третьякову.

Варті уваги показчики, присвячені астрономам В. Цесевичу, В. Каретнікову, І. Андронову; науковцям у галузі фізико-математичних наук Л. Сахновичу, В. Білоусу, М. Крейну, М. Синюкову, Ю. Черському, М. Коваленку, О. Птащенко; хімікам Є. Бурксеру, В. Назаренку, А. Цикалу, С. Андронаті. У серії також вийшли випуски, присвячені докторам технічних наук: гідрологу, автору генетичної теорії процесів формування стоку поверхневих вод суші, фундатору одеської наукової гідрологічної школи, професору А. Бефані, який упродовж 40 років очолював кафедру гідрології Одеського гідрометеорологічного інституту (нині – Одеський державний екологічний університет); професору, академіку Міжнародної академії холоду, заслуженому діячеві науки і техніки України, заступникові директора Фізико-хімічного інституту ім. О. В. Богатського В. Недоступу.

Окремо відзначимо показчик, присвячений видатному психіатру, Праведнику народів світу Є. Шевальову, який зробив вагомий внесок у розвиток загальної психопатології та організацію спеціалізованої медичної допомоги населенню Одеси.

Продовжуючи медичну тематику, варто згадати показчик, присвячений офтальмологу Н. Пучковській, багатолітньому (1956-1985) керівникові Одеського науково-дослідного інституту очних хвороб і тканинної терапії ім. В. П. Філатова, заслуженому діячеві науки УРСР.

Гортаючи сторінки цих видань, читач дізнається про цікаві факти, зокрема А. Сапегін був засновником селекційно-генетичного інституту в Одесі, В. Філатов активно працював як літератор і художник, І. Пузанов перекладав твори В. Гюго й Г. Гейне [5]. О. Птащенко є автором кількох поетичних збірок.

Цікаво, що перший і 50-й, ювілейний, випуски серії, присвячені двом Олександрам Олександровичам – Браунеру та Птащенку.

Отже, серія «Вчені Одеси» має краєзнавче та історіографічне значення й дає змогу скласти уявлення про наукову спадщину гідних представників академічного середовища Одеси.

Перелік показчиків серії додається.

Список використаної літератури

1. Безлуцька О. П. Олександр Олександрович Браунер (1857–1941) : нариси біографії і наук. творчості / О. П. Безлуцька // Іст. архів. – 2016. – Вип. 17. – С. 77–83.
2. Бур'ян Л. М. Внесок бібліотек Південного регіону в створення бібліографічної бази України / Л. М. Бур'ян // Скарбниця культури : зб. ст. / редкол. : О. Ф. Ботушанська (відп. ред.) [та ін.]. – Одеса, 2014. – Вип. 4. – С. 50–68.
3. Бур'ян Л. М. Внесок ОДНБ у створення бібліографічної бази України / Л. М. Бур'ян, І. Е. Рікун // Скарбниця культури : зб. ст. / редкол. : О. Ф. Ботушанська (відп. ред.) [та ін.]. – Одеса, 2004. – Вип. 3. – С. 52–63.
4. Зленко Г. Д. Конський Всеволод Миколайович / Г. Д. Зленко // Бібліографи Одеської державної наукової бібліотеки імені М. Горького : біобібліогр. довід. / упоряд. Л. М. Бур'ян. – Одеса, 2002. – С. 130–137.

5. Зленко Г. Д. Портрети дослідників природи / Г. Д. Зленко // Чорномор. комуна. – 1984. – 25 квіт. – С. 4.

Проанализирована история науки в Одессе на примере серии «Ученые Одессы»; рассмотрены некоторые ее выпуски; приведены интересные факты об ученых, содержащиеся в биобиблиографических указателях.

The article is devoted to the history of science in Odessa, in particular the history of the series «Scientists of Odessa». Some issues in this series have been reviewed. Some facts about scientists, which were reflected in these biobibliographic indexes, are mentioned.

Перелік покажчиків

1. Олександр Олександрович Браунер (1857–1957) : біобібліогр. матеріали / упоряд. : В. М. Конський, Л. П. Котова ; наук. ред. І. І. Пузанов. – Одеса, 1957. – 32 с. – (Серія «Вчені Одеси» ; вип. 1).
2. Олександр Вікентійович Клоссовський : бібліогр. матеріали / склав Л. В. Кліментов. – Одеса, 1959. – 54 с. – (Серія «Вчені Одеси» ; вип. 2).
3. Иван Иванович Пузанов. 1885-1971 : библиогр. указ. / сост. А. Л. Драголи ; библиогр. ред. В. Н. Конского ; ред.: Г. Д. Зленко, Н. Ф. Чумаков. – Одесса, 1974. – 76 с. – (Серия «Ученые Одессы» ; вып. 3).
4. Гавриил Иванович Танфильев. 1857-1928 : биобиблиогр. указ. / сост. А. Л. Драголи ; библиогр. ред. В. Н. Конского ; ред.: М. Л. Десенко, Г. Д. Зленко. – Одесса, 1977. – 70 с. – (Серия «Ученые Одессы» ; вып. 4).
5. Владимир Петрович Филатов, 1875-1956 : библиогр. указ. / сост.: В. В. Скородинская-Филатова, А. Л. Драголи ; науч. ред. Н. А. Пучковская ; отв. ред. И. Д. Мазуренко. – Киев ; Одесса : Вища шк., 1975. – 19 с. – (Серия «Ученые Одессы» ; вып. 5).
6. Александр Игнатьевич Набоких. 1874-1920 : биобиблиогр. указ. / сост. А. Л. Драголи ; библиогр. ред. В. Н. Конского ; ред. Н. Ф. Чумаков. – Одесса, 1977. – 39 с. – (Серия «Ученые Одессы» ; вып. 6).
7. Андрей Афанасьевич Сапегин, 1883-1946 : биобиблиогр. указ. / сост.: А. Л. Драголи, О. Г. Кушнир ; библиогр. ред. В. Н. Конского ; ред. И. С. Шелестович. – Одесса, 1978. – 46 с. – (Серия «Ученые Одессы» ; вып. 7).

8. Дмитрий Константинович Третьяков (1878-1950) : биобиблиогр. указ. / сост. А. Л. Драголи ; библиогр. ред. В. Н. Конского ; ред. И. С. Шелестович. – Одесса, 1978. – 51 с. – (Серия «Ученые Одессы» ; вып. 8).
9. Афанасий Алексеевич Бычихин (1865-1933) : биобиблиогр. указ. / сост. В. П. Пономарев ; ред.: М. Л. Десенко, Г. Д. Зленко. – Одесса, 1980. – 25 с. – (Серия «Ученые Одессы» ; вып. 9).
10. Владимир Ипполитович Липский (1863-1937) : библиогр. указ. / сост.: Т. М. Добринова, О. Г. Кушнир ; ред.: М. Л. Десенко, Г. Д. Зленко. – Одесса, 1981. – 43 с. – (Серия «Ученые Одессы» ; вып. 10).
11. Ювеналий Петрович Зайцев : биобиблиогр. указ. / сост. Л. И. Шекера ; науч. рук. Ю. Н. Макаров ; ред. М. Л. Десенко. – Одесса, 1982. – 34 с. – (Серия «Ученые Одессы» ; вып. 11).
12. Константин Александрович Виноградов : биобиблиогр. указ. / сост.: Л. И. Шекера, А. К. Виноградов ; науч. рук. Т. И. Еременко ; ред. М. Л. Десенко. – Одесса, 1984. – 59 с. – (Серия «Ученые Одессы» ; вып. 12).
13. Евгений Александрович Шевалев, 1878-1946 : биобиблиогр. указ. / сост.: Л. И. Шекера, А. М. Пасечниченко ; науч. ред. К. В. Москети ; ред. М. Л. Десенко. – Одесса, 1985. – 27 с. – (Серия «Ученые Одессы» ; вып. 13).
14. Иван Иванович Пузанов. 1885-1971 : биобиблиогр. указ. / сост.: А. Л. Драголи, Л. И. Шекера ; ред. И. С. Шелестович. – 2-е изд., доп. – Одесса, 1985. – 71 с. – (Серия «Ученые Одессы» ; вып. 14).
15. Надежда Александровна Пучковская : биобиблиогр. указ. / сост.: Т. А. Марышева, Т. И. Олейникова, С. М. Пикаревич ; науч. ред. Е. И. Анина ; ред.: М. Л. Десенко, Г. Д. Зленко. – Одесса, 1986. – 91 с. – (Серия «Ученые Одессы» ; вып. 15).
16. Вера Петровна Тульчинская : биобиблиогр. указ. / сост. Л. И. Шекера ; науч. ред. В. А. Иваница ; ред. М. Л. Десенко. – Одесса, 1988. – 57 с. – (Серия «Ученые Одессы» ; вып. 16).
17. Владимир Платонович Цесевич : биобиблиогр. указ. / сост.: С. В. Дзюбина, И. Э. Рикун ; науч. ред. Ю. С. Романов ; ред. И. С. Шелестович. – Одесса, 1988. – 111 с. – (Серия «Ученые Одессы» ; вып. 17).

18. Михаил Александрович Ясиновский : биобиблиогр. указ. / сост. Л. И. Шекера ; науч. рук. Г. Ф. Латышева ; ред. И. С. Шелестович. – Одесса, 1989. – 46 с. – (Серия «Ученые Одессы» ; вып. 18).
19. Марк Григорьевич Крейн : биобиблиогр. указ. лит. / сост. И. Э. Рикун ; науч. ред. Л. А. Сахнович ; ред. М. Л. Десенко. – Одесса, 1990. – 73 с. – (Серия «Ученые Одессы» ; вып. 19).
20. Александр Моисеевич Бронфман : биобиблиогр. указ. / сост. Л. И. Шекера ; ред. М. Л. Десенко. – Одесса, 1992. – 35 с. – (Серия «Ученые Одессы» ; вып. 20).
21. Лев Аронович Сахнович : биобиблиогр. указ. / сост. И. Э. Рикун ; науч. ред. С. М. Позин ; ред. М. Л. Десенко. – Одесса, 1991. – 24 с. – (Серия «Ученые Одессы» ; вып. 21).
22. Альфред Леонідович Цикало : біобібліогр. покажч. / упоряд. Т. І. Олейникова ; рецензент В. А. Наєр ; ред. М. Л. Десенко. – Одеса, 1993. – 80 с. – (Серія «Вчені Одеси» ; вип. 22).
23. Ювеналій Петрович Зайцев : біобібліогр. покажч. / упоряд. Л. І. Шекера ; ред. І. С. Шелестович. – 2-ге вид., доп. – Одеса, 1994. – 74 с. – (Серія «Вчені Одеси» ; вип. 23).
24. Анатолій Миколайович Бефані : біобібліогр. покажч. / упоряд. Л. І. Шекера ; наук, ред. Н. Ф. Бефані ; ред. М. Л. Десенко. – Одеса, 1994. – 33 с. – (Серія «Вчені Одеси» ; вип. 24).
25. Сергій Андрійович Андронаті : біобібліогр. покажч. / упоряд. Т. І. Олейникова ; наук. керівник В. І. Недоступ ; ред. І. С. Шелестович. – Одеса, 1998. – 131 с. – (Серія «Вчені Одеси» ; вип. 25).
26. Євген Самійлович Бурксер : біобібліогр. покажч. / упоряд. Т. І. Олейникова ; наук, керівник І. І. Сейфулліна ; ред. І. С. Шелестович. – Одеса, 1998. – 77 с. – (Серія «Вчені Одеси» ; вип. 26).
27. Леонид Иванович Старушенко : биобиблиогр. указ. / сост. О. Г. Кушнир ; ред. И. С. Шелестович. – Одесса, 1999. – 51 с. : ил. – (Серия «Ученые Одессы» ; вып. 27).
28. Сергій Тихонович Белозоров : біобібліогр. покажч. / упоряд. О. Г. Кушнір ; наук, ред. Ю. О. Амброз ; ред. І. С. Шелестович. – Одеса,

2000. – 27 с. – (Серия «Вчені Одеси» ; вип. 28).
29. Константин Константинович Васильев : биобиблиогр. указ. / сост. О. Г. Кушнір ; ред. И. С. Шелестович. – Одесса, 2001. – 48 с. – (Серия «Ученые Одессы» ; вып. 29).
30. Юлія Олександрівна Амброз : біобібліогр. покажч. / упоряд. О. Г. Кушнір ; наук. керівник Т. Д. Борисевич ; ред. М. Л. Десенко. – Одеса, 2001. – 51 с. – (Серия «Вчені Одеси» ; вип. 30).
31. Василь Андрійович Назаренко : біобібліогр. покажч. / упоряд. Т. І. Олейникова ; наук. керівник В. П. Антонович ; ред. І. С. Шелестович. – Одеса, 2001. – 92 с. – (Серия «Вчені Одеси» ; вип. 31).
32. Генріх Іванович Швебс : біобібліогр. покажч. / упоряд. Т. В. Тющенко ; наук. ред. Ю. О. Амброз ; ред. І. С. Шелестович. – Одеса : Друк, 2001. – 94 с. – (Серия «Вчені Одеси» ; вип. 32).
33. Рафаїл Осипович Файтельберг : біобібліогр. покажч. / упоряд. Т. В. Тющенко ; наук. ред. В. Р. Файтельберг-Бланк ; ред.: М. Л. Десенко, І. С. Шелестович. – Одеса : КП ОМД, 2002. – 73 с. – (Серия «Вчені Одеси» ; вип. 33).
34. Яків Юлійович Бардах : біобібліогр. покажч. / упоряд. Т. В. Тющенко ; наук. ред. К. Г. Васильев ; ред. М. Л. Десенко. – Одеса, 2004. – 28 с. – (Серия «Вчені Одеси» ; вип. 34).
35. Виталий Михайлович Белоус : биобиблиогр. указ. / сост. И. Э. Рикун ; науч. ред. В. И. Михайленко ; ред. И. С. Шелестович. – Одесса, 2004. – 68 с. – (Серия «Ученые Одессы» ; вип. 35).
36. Николай Степанович Синюков : биобиблиогр. указ. / сост. И. Э. Рикун ; науч. рук. Т. И. Матвеевко ; ред. И. С. Шелестович. – Одесса, 2005. – 34 с. – (Серия «Ученые Одессы» ; вип. 36).
37. Владислав Феликсович Чайковский : биобиблиогр. указ. / сост.: Н. П. Белявская, Л. Н. Бурьян ; науч. ред. Н. А. Захаров ; ред. М. Л. Десенко. – Одесса, 2006. – 51 с. – (Серия «Ученые Одессы» ; вип. 37).
38. Валентин Григорьевич Каретников : биобиблиогр. указ. / сост. И. Э. Рикун ; науч. ред. С. М. Андриевский ; ред. И. С. Шелестович. – Одесса : Астропринт, 2007. – 80 с. – (Серия «Ученые Одессы» ; вип. 38).

39. Николай Иванович Кефер : биобиблиогр. указ. / сост.: К. К. Васильев, О. Г. Кушнир ; науч. ред. К. Г. Васильев ; ред. И. С. Шелестович. – Одесса, 2008. – 31 с. – (Серия «Ученые Одессы» ; вып. 39).
40. Наталія Борисівна Кузякіна : біобібліогр. покажч. / упоряд. Л. М. Бур'ян ; наук. керівник В. П. Саєнко ; ред. І. С. Шелестович. – Одеса, 2009. – 36 с. – (Серія «Вчені Одеси» ; вип. 40).
41. Юрий Иосифович Черский : биобиблиогр. указ. / сост. И. Э. Рикун ; науч. ред. Г. С. Полетаев ; ред. И. С. Шелестович. – Одесса, 2009. – 28 с. – (Серия «Ученые Одессы» ; вып. 41).
42. Вадим Андрійович Лісенко : біобібліогр. покажч. / упоряд. Л. М. Бур'ян ; ред. І. С. Шелестович. – Одеса, 2009. – 91 с. – (Серія «Вчені Одеси» ; вип. 42).
43. Вячеслав Карлович Стефанский : биобиблиогр. указ. / сост.: К. К. Васильев, О. Г. Кушнир ; науч. ред. К. Г. Васильев ; ред. М. Л. Десенко. – Одесса, 2010. – 32 с. – (Серия «Ученые Одессы» ; вып. 43).
44. Иван Леонидович Андронов : биобиблиогр. указ. / сост. И. Э. Рикун ; науч. рук. Я. С. Яцкив ; ред. И. С. Шелестович. – Одесса, 2010. – 125 с. – (Серия «Ученые Одессы» ; вып. 44).
45. Константин Константинович Васильев : биобиблиогр. указ. / сост. О. Г. Кушнир ; науч. ред. К. Г. Васильев ; ред. И. С. Шелестович. – Одесса, 2011. – 119 с. – (Серия «Ученые Одессы» ; вып. 45).
46. Борис Володимирович Буркинський : біобібліогр. покажч. / упоряд. Т. В. Кочеткова ; науч. ред.: О. М. Котлубай, Н. І. Хумарова ; авт. вступ ст.: С. К. Харічков, Н. І. Хумарова ; ред. І. С. Шелестович. – Київ : Освіта України, 2012. – 232 с. – (Серія «Вчені Одеси» ; вип. 46).
47. Микола Павлович Коваленко : біобібліогр. покажч. / упоряд. О. Г. Нуньєс ; ред. І. С. Шелестович. – Одеса, 2015. – 36 с. – (Серія «Вчені Одеси» ; вип. 47).
48. Вадим Іоанович Недоступ : біобібліогр. покажч. / упоряд. Т. В. Солоненко ; ред. М. Л. Десенко ; ред. англ. тексту Н. М. Діба. – Одеса, 2017. – 71 с. – (Серія «Вчені Одеси» ; вип. 48).
49. Петро Іванович Надолішній : біобібліогр. покажч. / укладач І. В. Бабушкіна ; вступ. ст. О. П. Якубовського ; ред. і. С. Шелестович ;

відп. за вип. Л. В. Арюпіна. – Одеса, 2017. – 88 с. – (Серія «Вчені Одеси» ; вип. 49).

50. Олександр Олександрович Птащенко : біобібліогр. покажч. / упоряд. А. В. Іванченко ; наук. керівник В. І. Михайленко ; ред. І. С. Шелестович. – Одеса, 2018. – 85 с.: іл. – (Серія «Вчені Одеси» ; вип. 50).

Вісн. Книжкової палати. – 2019. – № 1. – С. 19–20.